

Innspill til fremming av folkehelse og levekår i samiske områder.

Det vises til utsendt utlysning av 13.9.23.

Alta og Tromsø er de to kommunene i Norge som sannsynligvis har flest antall innbyggere som anser seg selv som samiske. Dette er derfor et område som opptar oss og vi følger med på, inklusive våre oversiktsdokumenter for folkehelse.

De konkrete innspillene vi her lister opp har fremkommet etter samtaler med ulike aktører og kilder (med kjennskap til samiske miljøer) i Altasamfunnet.

- Av utfordringer kjenner vi til Saminor-2 rapporten som ble lansert i 2012, som dokumenterer at det registreres flere volds- og overgrepstilfeller i samiske relasjoner enn i ikke-samiske relasjoner. Vi går ikke nærmere inn på detaljene rundt dette da innholdet er godt kjent for Kommunal- og Distriktsdepartementet. Dette har vært et fokusområde for Alta kommune siste 3-års periode og vi forventer at temaet går grundigere gjennom når ny rapport fra Saminor 3 foreligger.
- Vi har også mottatt innspill angående reindriftsnæringen som arbeidsplass. De fleste opplever nok gode dager på sitt arbeid her, men her er også tilbakemeldinger om vold og trusler om vold i en næring som i enkelte områder er preget av konflikter mellom reinbeitedistriktene og noen ganger innad i samme distrikt. De verste tilfellene rapporterer om bruk av skytevåpen mot hverandre, i størst hensikt ment for å skremme, og uten at disse rapporteres videre til offentlige myndigheter. Et tenkt tiltak kan være i retning av et slags Arbeids Miljø Utvalg (AMU) som ivaretar Helse, Miljø og Sikkerhet samt det totale arbeidsmiljøet – på vegne av reinbeitedistriktene. Slik kan utfordringen muligens løftes ut av distriktene til en får et avvikssystem som fungerer tilfredsstillende, inntil distriktene kan holde denne oppgaven på egen hånd.
- En annen utfordring innenfor samme område er at konfliktnivået tidligere har gått så langt at det offentlige etablerte «Reinpolitiet». Rett nok bruker nok politietaten sin avdeling for reindriftssaker en god del tid på å følge opp saker som angår reindrifta, men det oppleves som stigmatiserende at en yrkesnæring er såpass belastet at de trenger sitt eget «reinpoliti». Konkrete innspill dreier seg om å skifte navn på enheten til noe som angår hele befolkningen, da tjenesten de utfører rekker mye lenger enn kun reindrifta. Det gjøres oppsyn og kontroller overfor hele befolkningen, og da burde navnet gjenspeile dette. Det oppleves belastende og stressende å tilhøre en «såpass utsatt næring», selv om konfliktnivået i dag oppleves som lavere for ganske mange enn det var før i tida.
- Når det gjelder samisk språkopplæring oppleves det fra noen at de blir sterkt påvirket av de ansatte ved skolene til å velge vekk samisk språkopplæring. Dette fordi det er ressurskrevende å opprettholde samisk opplæring ved at de elevene må ha flere timer pr uke og en må ansatte personale med den rette kompetansen – som er vanskelig å få tak i. Det oppleves som belastende fra samiske foreldre når det offentlige (ved skolen) aktivt motarbeider deres rett til å motta samisk språkopplæring – som av noen karakteriseres som en moderne og systematisk

videreføring av fornorsking. Barna som dette gjelder oppfatter som oftest at det er diskusjoner rundt dette og ønsker noen ganger å velge vekk samisk – noe foreldre opplyser de tror skyldes det negative fokuset skolens ansatte –og at elevene ikke ønsker å bidra til eskalering av disse konfliktene. På denne måten forvitrer det samiske språket, frykter miljøer som fremmer samisk språkopplæring.

- Vi finner ikke data for tidlig død (selvdrap) i ung alder (0-74 år) i offentlige registre, noe som sannsynligvis skyldes at tallene er såpass lave at de kan bli identifiserende. Vi vil likevel peke på at området bør søkes kartlagt da det i noen miljøer pekes på at det fremkommer som en større folkehelseutfordring med flere tilfeller i samiske områder enn i ikke-samiske.
- Under pandemien ble det avdekket at en del samiske kommuner hadde lavere grad av vaksinedekning. Lærdommen som helsevesenet erfarte var at det er viktig å få ut både generell og spesiell informasjon på også andre språk (herunder samisk).
- En annen side ved pandemien var at det var litt andre holdninger i samiske miljøer til vaksine og sykdom som ikke var like utbredt i ikke-samiske miljøer. Dette omfattet skeptiskhet og mistenkeliggjøring av vaksineprogrammet.
- Innenfor Helsesektoren kan språk- og kulturbarrierer hindrer gode nok helse-utredninger, spesielt innenfor kognitive områder. Det er ikke like lett tilgjengelig med tolketjenester for samiske som for andre grupper.
- Generelt vet vi lite om kostholdsvanene for den samiske befolkningen, men det registreres noe større grad av livsstilssykdommer i den samiske befolkningen. Det antas at kosthold kan påvirke dette positivt. Mer forskning på dette området (kunne registrere respondenter som samiske) kunne muligens gitt mere svar på dette.
- Av ressurser som den samiske befolkningen kan ha fordeler av er «storfamilien». Spesielt innen reindriftsfamilier er det vanlig at en deler på menneskelige ressurser i hele slekta når en møter på utfordringer. For eksempel er noen veldig gode mekanikere i den ene familien, i andre familier har noen utdanning innen juss og kan bistå med lovforståelse og sakshåndtering om det dukker opp slike saker. Dette anses som en styrke når en vet at en kan få råd og hjelp av noen som «står en nært». Storfamilien blir en del av ens personlige og nære nettverk – i større grad enn en ser tradisjonelt i ikke-samiske miljøer.

Vi ønsker lykke til med arbeidet og Alta kommune stiller gjerne opp dersom det er behov for ytterligere innspill eller bidrag i arbeidet på annen måte.

Gjermund Pleym Wik

Folkehelsekoordinator

Alta kommune